

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ.

У наш швидкоплинний час, коли світ змінюється щохвилини, особливо гостро постає попит на творчу, обдаровану особистість. Сьогодні перемагає особистість, яка володіє не тільки новітніми технологіями в різних галузях науки, техніки і виробництва, але і від людей, які здібні нестандартно мислити, швидко орієнтуватись в нових умовах, в готовності до творчого підходу і пошуку у виконанні різних справ.

Розвиток індивідуальних творчих здібностей - один із значущих процесів, завдяки якому можливе становлення повноцінної особистості. Проблема розвитку здібностей була завжди у центрі дослідницьких пошуків Г.С.Костюка. Особливого значення він надавав розвитку здібностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Саме в цей період відбувається інтенсивне становлення особистості, розкриваються властивості дитини задатки та нахили, формуються можливості для успішного оволодіння дитиною специфічно дитячими видами діяльності.

У психологічній спадщині Г.С.Костюка, здібності є невід'ємною складовою проблеми розвитку і формування зростаючої особистості. Започатковане ним вивчення психологічних особливостей творчих здібностей школярів свідчить, що кожна здорова (фізично і розумово) дитина, з'являючись на світ, володіє величезними можливостями розвитку як виконавських, так і творчих здібностей до всіх видів діяльності.

Своєчасне втручання батьків у розвиток здібностей дітей може стати важливим заходом у плані підготовки до творчої участі її у визначеній діяльності або справі. Творчість - це норма дитячого розвитку. Вона може проявитись або так і залишитись у прихованому вигляді - це цілком залежатиме від виховних дій батьків. Творчі здібності дитини знаходять свій розвиток, якщо в сім'ї, родинному середовищі створені сприятливі умови, які можуть стати умовою розвитку таланту.(Гільбух Ю.З., Кульчицька О.І., Лейтес Н.С., Моляко В.О., Чудновський В.Е., Юркевич В.С. та ін.). Саме перед сім'єю, вважають вони, і стоїть надзвичайно важливе завдання – підвищити інтенсивність творчого розвитку особистості, тобто її індивідуальних здібностей творчих задатків і дарувань. З цього приводу, Моляко В.О.,Кульчицька О.І.,Чорна Л.Г. та ін. стверджують, якщо немає належних зовнішніх умов і стимулів, потенційні можливості швидко втрачаються і відбувається згасання можливостей ефективного розвитку здібностей, насамперед творчих.

Науковці впевнені, що створивши, особливий психологічний клімат в сім'ї, сприятливі умови для прояву тих чи інших якостей, оптимальне поєднання різних факторів, що впливають на розвиток особистості дитини, можна домогтися істотного підвищення рівня творчих здібностей до багатьох

видів діяльності у всіх без винятку дітей. Психологам відомо, що сама дитина, без допомоги дорослого, творити не може, лише в спільній діяльності з ним. Важливим є і те, що творчість може згаснути або не проявитися зовсім, якщо немає виходу на оточуючих, якщо до них не виявлено ніякого інтересу.

Співзвучна з цим і позиція відомих батьків Л. і Б. Нікітіних, які притримувались саме такого підходу у розвитку творчих здібностей своїх дітей, надаючи особливого значення умовам, випереджаючих розвиток, що надає найбільший ефект в інтелектуальному, творчому, емоційному і фізичному розвитку дітей. А це, на їх думку, означає, що дитину з самого народження повинні оточувати «багата» обстановка, для різноманітної діяльності, велика свобода і самостійність в іграх і щира зацікавленість батьків у всіх справах дитини. Під поняттям «багатої», насиченої, стимулюючої обстановки, вони мають на увазі, різні красиві речі, не обов'язково коштовні, кольорові розвиваючі іграшки, красива музика тощо. Але найважливішим для будь-якої дитини є безмежна любов до неї її батьків. Не є доцільним, ставити перед собою мету: навчити дитину робити все, якомога раніше, вважають вони. А найважливішим є - створення належних умов для її розвитку, за її здібностями, можливостями і бажаннями.

Виходячи із сказаного, предметом нашого дослідження стала залежність розвитку здібностей дитини від створених умов, сприяючих розвитку творчих здібностей, атмосфери сім'ї, її особливих взаємин між членами родини. В своєму припущенні ми представили ідею, що успішність і становлення творчої обдарованої особистості у сім'ї може і повинна бути представлена сімейним середовищем, сімейними взаєминами з позитивним емоційним настроєм, проявом творчого нестандартного підходу в різних життєвих ситуаціях.

В своєму дослідженні ми виділили дві кардинально протилежні групи сімей, які різняться у: поглядах на виховання дитини; формах домашніх завдань, занять та проведенні домашнього дозвілля; особливих умовах, створених спеціально для дитини (емоційний комфорт); методах заохочення, їх вправності та поведінки; способах залучення та стимулювання активності дитини (пізнавальної та творчої); наданні самостійності; схваленні ініціативності, рішучості, відповідальності тощо; системі урахувань творчих досягнень та їх ілюстративного "рекламування" в умовах сім'ї та поза нею і т.ін.

Досліджуючи різні групи сімей, зазначили, що сімейні стосунки батьків першої групи були наповнені особливим позитивним емоційним настроєм, сприятливою атмосферою, насиченою «багатством» і змістовністю взаємин. В арсеналі цієї групи батьків – творчі, нестандартні підходи до різних життєвих ситуацій, узгодженість, налаштованість на спільну працю і на будь-яку діяльність, узгодженість в думках і оцінках, прагнення до новизни. Культура у цих сім'ях її "дух", предмети побуту - все служить вихованню творчої особистості дитини. Інформаційно збагачена атмосфера сім'ї прямо пропорційно відбивається на творчих здібностях дитини. Батьки цієї групи, намагалися стимулювати інтерес дитини, підтримати його, закріпити його в наступних заняттях, спілкуванні, іграх. Упіймавши перші творчі імпульси дитини, намагалися вчасно бути помічниками в цьому. Вони всіляко

розширювали сферу діяльності дитини, збагачували її новими вміннями, спрямовуючи її на самостійний пошук, підтримували її нестандартні рішення. У цих батьків завжди напоготові, завжди в достатку різні розвиваючі ігри та багато інших цікавих та нестандартних способів і методів виховного впливу.

На дітях першої групи батьків відчувався вплив і від збагаченого інтер'єру, і домашнього побуту, і від речей прикладного характеру, і від постійного розгортання уваги дитини на творчі досягнення сім'ї, і культурно-просвітницьких заходів, запланованих сім'єю. Стимулювання творчого потенціалу в таких родинах зобов'язувало до розвороту дитини на історію сімейного клану, на конкретних людей в родоводі, на ступінь їх майстерності, на характер визнання їх в суспільстві. В інтер'єрі цих домівок був передбачений і дитячий куточок, і дитяча бібліотека, різні дитячі ігри та іграшки займали своє шановане місце.

В арсеналі першої групи батьків завжди присутня забезпеченість дитини цікавими книгами, необхідними матеріалами для його улюблених занять, підтримується в дитині незалежність, вітаються самостійні рішення, уважно ставляться до потреб дитини, миряться з "робочим безладом". Такі батьки завжди напоготові підтримати допитливість, зацікавленість своєї дитини і порадіти результатам її улюбленої справи. Читаючи своїм дітям різні книги, цікавлячись не тільки тим, що цікавить їх дитину, батьки знайомляться і з іншою літературою, намагаючись тим самим розширити свій кругозір, підвищити свою культуру, свій освітянський рівень.

Друга група батьків зовсім мало значення і часу приділяє творчому розвитку дитини, вважаючи це справою дитячого садка чи школи, а в деяких випадках, вважаючи це за зайве, витратити свій час на такі «пустощі». Вони ніби стурбовані належним вихованням, але все таки основну орієнтацію, більшу увагу спрямовують на задоволення потреб, які пов'язані з фізіологічним, фізичним здоров'ям дитини та його удосконаленням. Нами була відзначена їх висока стурбованість екологічними, медичними, економічними проблемами. Та, на жаль, турбота про інтелектуальний потенціал, творче удосконалення особистості, відходить у них на другий план, віддаючи цю «пальму першості» дитячому садочку і школі та іншим різним комерційним гурткам. Матеріальний добробут ніби знижує цінність їх участі в дійсному розвитку повноцінної особистості дитини. Хоча, певна річ, такі компоненти як харчування та здоров'я дітей дуже важливі і є невід'ємною частиною в розвитку творчої особистості. Але ці батьки більше на словах визнають і підтримують цінність і важливість творчості. Їх дійсна допомога в цьому відношенні дуже мала. В сім'ях такого типу, частіше за все, не на належному рівні знаходиться роль книги, немає потрібної уваги на широчінь дитячої уяви, дитячої самостійності. Вони без особливої поваги ставляться до творчої умілості своїх дітей і, як правило, відкрито не висловлюють задоволення від "поробок", зроблених дітьми, утримуються від похвали, не зберігають ці "поробки" як цінність, як реліквію. Такого роду психологічні та педагогічні помилки батьків, без сумніву, відбиваються на творчій, пізнавальній активності дітей.

Батьки другої групи - володарі поважних матеріальних достатків, які частіше за все, уміло, вишукано прикрашають домашній інтер'єр книгами, дорогими речами, з якими в побуті не можна діяти, і, на жаль, при своїх «духовних лінощах» нездатні привести в дію «духовне багатство» інтер'єру, для збагачення і розумового розвитку своїх дітей. В тому інтер'єрі може бути дуже багато найкращих книг, але вони не призначені для спільного з дітьми читання. Тут діє правило: «Іди пограй..., тільки не чіпай..., не заважай...». Ці батьки відрізнялись підвищеною вимогою до порядку, обмеженням самостійності дитини, зайвим занепокоєнням за інтер'єр та меблі в квартирі, небажанням прийому «дитячих гостей» у дитини. В них виявляється дивовижна боротьба за скромність дитини, хвалити ще рано - зазнається, яка там творчість - це вже старе і давно відоме. Їх кредо - суворість контролю, мінімум схвалення, заборона на незалежні судження і рішення - це всі ті основні гальма, які затримують творчі думки, ініціативу і досягнення дитини.

Відчуваючи достатній інтерес з боку батьків до творчості, діти з першої групи сімей більш успішно приходять до творчих досягнень в колективних іграх, сумісній діяльності і у вирішенні індивідуальних завдань. У цих дітей частіше виявляються такі риси як щедрість, готовність допомогти, уважність, дисциплінованість, відповідальність і т.ін. Ці батьки намагаються розвивати дитячу індивідуальність, дбайливо закладають в них такі якості, за які діти в майбутньому будуть гідно оцінені. Завдяки створеному батьками першої групи особливого, психологічного клімату в сім'ї, забезпеченні позитивного емоційного комфорту дитячим душам давали можливість розвиватися вільно, не силуючи їх, а лише допомагаючи їм самовизначитись, сформуватися в самобутню особистість.

Важливою умовою у розвитку творчої особистості є прищеплення дитині любові до праці. Засвоєння з дитинства істини, що без зусилля, без ретельності не можна відкрити нічого нового в цьому світі - таке розуміння стає основою правильного формування готовності будь-яку справу виконати якнайкраще.

Аналіз матеріалу свідчить про те, що батьки першої групи дають дітям широке поле трудової діяльності в своєму домі. Вони великого значення надають формуванню вправності, вихованню відповідальності та об'єктивності. Саме тут відчувається найменша заборона на спроби дитини зробити по-своєму, удосконалити по-новому, сконструювати заново. У таких батьків в запасі стільки терпіння, старанності, відсутня драгівливість з-за млявості своєї дитини, вони завжди з радістю відзначають успіхи її, бо добре розуміють роль оцінки в вихованні любові до праці. Схвалена, відзначена робота, як правило, виконується з найбільшим інтересом і успіхом. Для дитини найбільш відчутним в спілкуванні стає оцінка своєї активності, результатів праці, якості праці і новизна підходу до будь-якої справи. Можна сміливо стверджувати, що звання «творця» дитина за своєю суттю одержує, розуміє і гідно приймає у колі сім'ї.

Друга група батьків не виключає з виховного процесу трудових завдань і доручень, але вони, як правило, не систематичні, без методичного уміння показати щось, направити, об'єктивно оцінити, не тільки як допомогу, але як зростаючу умілість дитини та зростаючий інтерес до різного роду

удосконалень, комбінувань, реконструювань та винахідництва в процесі різної домашньої праці. Дорослі, навіть того не помічаючи, гальмують формування необхідних звичок своєю не активністю. Іноді дитині дається повна свобода “роби що хочеш”, але, це також небезпечно. Ця група батьків частіше користується способом розхвалювання, а незаслужена похвала привчає до недбалості виконання роботи, низької якості, а це веде до невміння повністю бути відданим конкретній справі до кінця.

В кожній родині виховання дітей іде завжди в єдності праці і дозвілля. І в цьому плані - найважливішою формою домашнього дозвілля вважається гра, доступна і зрозуміла усім. Гра - джерело і основа психічного здоров'я дитини, це зняття емоційного перевантаження в різних стресових ситуаціях. Отож батьки першої групи, добре розуміючи значення гри, дбають про оснащення дитячого дозвілля конкретним “світом” іграшок. По можливості, виходячи з матеріального становища, намагаються оточити дитину дійсним світом іграшки. Не дуже дорогими за своєю ціною іграшками, але вони стають для дітей матеріалом для активного вивчення, маніпулювання, реконструювання, конструювання та винахідництва. Відношення до гри у таких батьків як до серйозної праці. Спільна участь, переживання, радість в грі дають можливість скоріше знайти загальну мову з дітьми, разом з ними вчити їх мову - мову фантазії і гри. Вони добре усвідомлюють, що гра для дитини дошкільника - ведуча діяльність. Гра - це навчання, це пізнання творчості. Особиста участь батьків в різного плану сумісних іграх, наочно ілюструє ступінь їх особистих переживань при невдалій грі (програшу). Так в родинних змаганнях дитина вперше пізнає “важку” роль лідера, переможця, в розумовому і моральному відношенні. Батьки цієї групи звертають увагу на радість, успіх, самопочуття іншої людини, а не тільки на свої перемоги. Тут ціниться дух змагання, який переходить у суперництво, коли бажання “будь за що” стати першим, кращим, оригінальним - породжує злість, заздрість, ворожість. Тут дають можливість дитині придумувати ігри за особистими правилами, використовувати при цьому те, що цікаво для самої дитини, бо у дитини часто виникає безліч оригінальних думок в процесі гри і це набагато цікавіше, чим точне виконання правил, за якими йде гра.

У деяких батьків другої групи постійно граюча дитина викликає тривогу, їм здається, що гра заважає дитині розвиватися, здобувати знання, так як з самого дитинства батьки бажать бачити свою дитину в спеціалізованому дитячому закладі, а згодом, яка буде продовжувати навчання в спеціальних школах та ліцеях з відвідуванням декількох різних секцій, так би мовити для всебічного розвитку її, а гра, на їх думку, відриває дитину від справ, тому і йдуть на підміну гри - постійним навчанням і повчанням. Оригінальні думки, які часто виникають у процесі гри, це набагато цікавіше, чим точне слідування правилам, за якими йде гра. Необхідно зауважити, що творчо обдарована дитина завдає багато клопоту дорослим: величезною енергією, своєю самостійністю, прагненням до ланки стереотипів, правил, звичок, відкритим бажанням до ризику та успіху, в оригінальному способі поведінки. Така поведінка дітей може викликати роздратування у батьків, штовхаючи їх цим до

більш частого покарання, обмеженню свободи, обмеженню контакту до однолітків, що стає основою наступного відчуження дитини.

Спроба дорослих якомога скоріше підказати, допомогти, пояснити частіше приносять більше шкоди, ніж користі, і дитина, у випадку будь-якого ускладнення, біжить за допомогою. Допомога необхідна, але міра її в кожному випадку повинна бути різною

Відомо, що іскри допитливості і творчості - надбання тільки людини і вона є у кожній особистості, однак, час пробудження і запалення, в багатьох випадках, залежить від батьків. Допитливість дитини - важлива умова пізнання світу і необхідна йому для його розумового та інтелектуального розвитку. Допитливість породжує інтерес, який, в свою чергу, при вірній спрямованості дорослого, виховує волю. Батьки другої групи не завжди знають, або зовсім не знають, що просто допитливість дитини до тих чи інших предметів не породжує діяльної активності. Вона, навпаки, примушує кидати один предмет заради іншого. Вона легко насичується самими простими діями з предметами, після чого інтерес до нього пропадає. Ці батьки думають, що інтерес до навколишнього виникає сам по собі, і дуже в цьому помиляються. Правильну допомогу чинять батьки першої групи, наприклад, закріпив у дитини інтерес до малювання, вони допомагають не тільки необхідними для малювання предметами, але і разом з дитиною малюють, намагаючись одержати нові кольори, шляхом змішування фарб, допомагають комбінувати гамму кольорів, створюючи нові відтінки. І дітям це дуже подобається.

Дослідження показало, що найбільш розвинуті творчі діти не у тих батьків, які проводять з ними багато часу, і не у тих, хто постійно про щось розповідає, щось постійно роз'яснює, а у тих, хто допомагає, сприяє тому, щоб дитина сама відкривала цей світ. Заохочуючи творчість дитини необхідно виходити із задатків самої дитини, створювати умови для розкриття її потенційних можливостей. Адже головне – не виховати генія, а важливо те, яким буде внутрішній світ дитини: багатим і різноманітним, чи реалізуються її можливості, чи буде вона здібна до творчості.

Література

1. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка. – К.: РОВО «Укрвузполіграф», 1992.-84с.
2. Моляко В.А. Кульчицкая Е.И. и др. Творческая одаренность детей (Методич.реком.).К.: Знание 1991.
3. Мелик-Пашаев А.А., Новлянская З.Н. Ступеньки к творчеству. – М., 1987.
4. Психология одаренности детей и подростков/ Под ред..Н.С. Лейтеса. – М.: Издательский центр «Академія», 1996. – 416с.
5. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность. – М.,1996.
6. Нікітін Б.П., Нікітіна Л.О. Ми та наші діти. / Пер. з рос. – К.: Молодь, 1989. – 240 с.
7. Одаренные дети. Перевод с англ. М., «Прогресс», 1991г.